

Sluimerende problemen in beweging gebracht

Het boek 'De metamorfose van het Goetheanum' verschijnt vijf jaar na de verbouwing van de grote zaal van het Goetheanum in Dornach. Mosterd na de maaltijd? Zo lijkt het, maar niets is minder waar.

Martien Ockeloën

Beeldhouwer

De metamorfose van het Goetheanum is tot stand gekomen dankzij de verbouwing van de grote zaal van het Goetheanum. De levendige, soms verhitte discussie rond die verbouwing heeft de auteur geïnspireerd tot een diepgaand onderzoek, waarvan dit boek de (voorlopige) neerslag is. En hij weet overtuigend aan te tonen dat de zaalverbouwing van 1996-1998 geen eindpunt is, maar een stap in een lang proces. De mogelijke voortgang van dat proces moet iedereen interesseren die zich bij Rudolf Steiners bouwimpuls betrokken voelt; dat betreft niet alleen architecten en kunstenaars, maar in feite elke antroposoof die beter wil begrijpen wat Rudolf Steiner in zijn laatste levensfase in de wereld wilde zetten.

Van der Sloot gaat uit van de constatering dat zowel voor- als tegenstanders van de zaalverbouwing blijf gaven van een grote wilsmatige betrokkenheid, maar dat er weinig argumenten in het strijdperk werden gebracht. Er is in de antroposofische beweging veel gewerkt aan het eerste Goetheanum, maar er is nog heel weinig inzicht ontwikkeld in het wezen van het tweede Goetheanum. Dat is ook niet zo vreemd: Rudolf Steiner heeft alleen de buitenkant nog zelf kunnen ontwerpen, voor de binnenkant bestaan slechts fragmentarische aanwijzingen, die elkaar soms ook nog lijken tegen te spreken. In dit boek wordt geprobeerd al deze verspreide aanwijzingen in een logisch verband te plaatsen.

Centraal staat de gedachte dat het tweede Goetheanum een metamorfose van het eerste moest worden. Alleen deze gedachte al kan op vragen stuiten. Zegt Rudolf Steiner niet tijdens de 'Weihnachtstagung' van 1923-24 (de Kerstbijeenkomst een jaar na de brand van het eerste Goetheanum) dat het nieuwe Goetheanum meer een monument, een gedenkteken voor het oude zou worden? En moet het nieuwe dat Rudolf Steiner bracht niet veel meer in het geestelijke bouwwerk van de vernieuwde Antroposofische Vereniging worden gezien, met de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap als omhulling van de nieuwe mysteriën? Deze opvatting heeft vooral in Nederland altijd sterk geleefd, onder andere dankzij het boek van Willem Zeylmans van Emmichoven over de Grondsteen. Van der Sloot toont de eenzijdigheid van deze opvatting aan door heel nuchter en exact te kijken wat Rudolf Steiner na de Weihnachtstagung dóet, welke stappen hij zet. Dan blijkt dat er in maart 1924, als Steiner het exterieurmodel van het tweede Goetheanum in drie dagen modelleert, een creatief proces op gang is gekomen. Een echt scheppingsproces, waarbij eerdere opties worden verworpen en nieuwe oplossingen worden gevonden. Van der Sloot maakt duidelijk: in het nieuwe Goetheanum wil dezelfde impuls zich openbaren die zich eerder in het eerste Goetheanum had geïncarneerd, maar nu onder totaal nieuwe omstandigheden, in nieuw materiaal en in een nieuwe vormtaal. En: het kunstzinnig proces verliep zo snel en onverwacht, dat Steiners medewerkers vaak meerdere stappen achterbleven. Men had duidelijk moeite om Steiners intenties te volgen. Dit scheppingsproces wordt voortijdig afgebroken door de ziekte en dood van Rudolf Steiner. Vooral de vormgeving van de grote zaal is tot op heden vol raadsels gebleven. Het bestuur verklaarde in 1995 bij monde van toenmalig voorzitter Manfred Schmidt-Brabant te verwachten dat een nieuwe generatie na vijftig jaar vanuit nieuwe inzichten tot

weer een andere vormgeving zou willen komen. Dat nieuwe inzicht moet echter actief ontwikkeld worden; Van der Sloot wil daarvoor een aanzet geven.

Het vervolg van het boek is een fascinerende speurtocht naar de intenties van Rudolf Steiner. Dankzij een helder en consequent denken, blijken ogenschijnlijk losse feiten in een grotere samenhang te passen. De bouwimpuls van het tweede Goetheanum blijkt intens verweven met Steiners andere activiteiten in die laatste levensfase.

Van de lezer wordt wel een actief meedenken gevraagd. De beschrijving is soms zeer beknopt. Het denken wordt sterk aangesproken, waardoor soms het gevaar van een eenzijdig verstandelijke benadering zou kunnen ontstaan. Dit lost zich echter steeds weer op door terug te keren tot het grote totaalbeeld, dat geleidelijk aan ontstaat. Belangrijk zijn hierbij ook de vele tekeningen, die – hoewel exact uitgevoerd – een kunstzinnige stemming ademen.

De auteur maakt creatief gebruik van wat andere auteurs al op deelgebieden hebben ontdekt (bijvoorbeeld Albert von Baravalle, Armin Husemann, Rex Raab). Dankzij de consequent doorgevoerde metamorfosegedachte weet hij vervolgens vele stappen verder te gaan dan al deze voorgangers. Dat leidt tot een omvattende schets van een mogelijk toekomstige nieuwe vormgeving van de grote zaal.

Veel sluimerende problemen worden daarbij in beweging gebracht. Om een enkel voorbeeld te noemen: de plaatsing van de beeldengroep 'De mensheidsrepresentant' is nog steeds onderwerp van discussie. Is het terecht dat deze groep in een aparte ruimte in de zuidvleugel staat opgesteld zoals nu het geval is, of zou hij eigenlijk, net als in het eerste Goetheanum de bedoeling was, achterop het toneel moeten staan? En zou dan niet ook de hele toneelruimte plastisch vormgegeven moeten worden, zodat een eenheid met de grote zaal ontstaat? Dit zou natuurlijk enorme consequenties hebben voor het technische gebruik van de toneelruimte. De discussies hierover tussen de euritmisten, toneelspelers en toneeltechnici enerzijds en een aantal architecten en beeldend kunstenaars anderzijds lopen tot nu toe steeds op niets uit, omdat beide groepen van heel andere gezichtspunten uitgaan. Van der Sloot komt in zijn boek met een verrassend eenvoudige suggestie, die beide kampen zou kunnen verenigen.

Een ander voorbeeld is de (volgens de maakster Asja Toergenjev zelf) onbevredigende vormgeving van de vensters, waarbij de oorspronkelijk naast elkaar geplaatste motieven boven elkaar zijn geplaatst. Dit is het gevolg van het feit dat getracht is de venstermotieven van het eerste Goetheanum in wezen onveranderd in het tweede Goetheanum terug te laten komen. Maar wie zegt dat Rudolf Steiner niet ook bij de vensters voor een geheel nieuwe aanpak zou hebben gekozen? Ook hier komt Van der Sloot met een verrassende suggestie, die heel goed aansluit bij de thema's die Rudolf Steiner tijdens en na de Weihnachtstagung aan de orde stelde.

Hoewel de auteur veel uitgewerkte voorstellen doet, ziet hij het boek nadrukkelijk als een aanzet tot discussie en verder onderzoek. Zo ervaar ik het ook: het stimuleert in zijn beknoptheid het denken over deze vragen, en het kan kunstenaars prikkelen om experimenterend aan het werk te gaan. Dat kan heel vruchtbaar zijn, zelfs los van de vraag of er over veertig jaar weer een zaalverbouwing komt of niet.

Maar ook voor de meer algemeen geïnteresseerde lezer kan het boek waardevol zijn. Het werpt licht op de werkzaamheid van Rudolf Steiner in zijn laatste levensfase. En aan het slot vormt zich geleidelijk een nieuw, completer beeld van het tweede Goetheanum, waarbij veel wat zijn schepper onvoltooid moest laten een passende invulling heeft gekregen; een tweede Goetheanum dat is voortgekomen uit dezelfde intentie als het eerste, maar dat tevens past in de nieuwe impuls die met de Weihnachtstagung in de antroposofische beweging is gekomen.

Samuel Jonas van der Sloot

De metamorfose van het Goetheanum : Een inleiding in de bouwgedach

te van Rudolf Steiner en een bijdrage aan de vormgeving van de grote zaal in het jaar 2040 Uitgeverij Kamerling, Apeldoorn, 155 blz., geïllustreerd, € 16,00.

Artikel uit: **Motief, maandblad voor antroposofie** - nr. 68, november 2003
© Antroposofische Vereniging in Nederland
www.antroposofie.nl